

Ю.Ф. Шарун

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВМІННЯ» В ПРАЦЯХ ПЕДАГОГІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлені основні підходи до визначення поняття «вміння». Проаналізовані ідеї видатних педагогів другої половини ХХ століття з вищезазначеного питання. На основі аналізу наукової літератури виокремлено три підходи до визначення поняття «вміння». Визначено можливість творчого використання схарактеризованих ідей у сучасній освітній практиці.

Ключові слова: діяльність, знання, компетенція, навички, особистість, вміння.

В статье освещены основные подходы к понятию «умения». Проанализированы идеи выдающихся педагогов второй половины XX столетия по вышеупомянутому вопросу. На основе анализа научной литературы выделены три подхода определения понятия «умение». Определена возможность творческого использования охарактеризованных идей в современной образовательной практике.

Ключевые слова: деятельность, знания, компетенция, навыки, личность, умения.

This paper reveals the basic approaches to the notion «ability». The ideas of outstanding educators of the second half of the XXth century concerning the above mentioned question have been analyzed. Three approaches to the definition of the concept «ability» have been highlighted on the basis of scientific literature analysis. The possibility of creative usage of the characterized ideas in modern educational practice has been defined.

Key words: activity, knowledge, competence, skill, personality, ability.

Постановка проблеми. За останні десятиріччя в Україні відбувається поступова переорієнтація оцінки освітніх закладів на визначення стану навчальних досягнень осіб, що навчаються не через рівень сформованості у них певних знань, а через засвоєння ними ключових та предметних компетенцій. Це підтверджує зростання ролі компетентнісного підходу в освіті. Зокрема, зміст ключових компетенцій передбачає визначення таких фундаментальних ілей освіти: 1) навчити отримувати знання (вчити вчитися); 2) навчити працювати і заробляти (вчення для праці); 3) навчити жити (вчення для буття); 4) навчити жити разом (вчення для спільного життя) [11].

Крім того, важливо забезпечити засвоєння суб'єктами які навчаються необхідними для їхньої майбутньої життєдіяльності предметними компетенціями. На практиці це означає опанування новітніх теорій, інтерпретацій, методів і технологій у різних галузях, засвоєння необхідних умінь. Це зумовлює підвищення інтересів педагогів до проблеми формування вмінь особистості, а як наслідок, актуалізує необхідність переосмислення суті самого поняття «вмінь».

Аналіз актуальних досліджень. Опрацювання наукової літератури з обраної проблеми засвідчує, що предметом наукового пошуку в сучасних дисертаційних роботах були такі аспекти, як: формування комунікативних умінь та навичок в учнів гуманітарних ліцеїв (А. Курінна); формування загально навчальних умінь та навичок в учнів молодших класів (Я. Кодлюк); формування інтелектуальних умінь старшокласників у процесі навчання предметів мовно-літературного циклу (О. Башманівський); формування інтелектуальних умінь молодших школярів у процесі навчання (Н. Білоконіна).

Як установлено на основі аналізу науко-педагогічної літератури, у другій половині ХХ століття було опубліковано багато праць відомих педагогів (А. Волочай, Г. Костюк, Н. Лошкарева, Г. Селивко, Ю. Фокин та інші) присвячених проблемі формування в особистості різних видів умінь. Висловлені в них ідеї мають значну цінність для сучасних освітян. Зокрема, виникає нагальна проблема у визначенні та аналізі основних підходів науковців до визначення поняття «вміння», що пропонувались у педагогічній літературі у другій половині ХХ століття. Урахування результатів цього аналізу дає можливість покращити якість освітнього процесу. Адже це питання недостатньо висвітлено в наукових працях.

Мета статті: висвітлення основних підходів до визначення поняття «вміння» в працях педагогів другої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу педагогічної літератури другої половини ХХ століття було встановлено, що всі визначення поняття «вмінь» можна умовно звести до трьох підходів. Отже, відповідно до першого підходу, суть поняття «вміння» розкривається через висвітлення зв'язку умінь

та знань. Так, Г. Костюк акцентуючи увагу на значення самого слова «уміння» (від «ум» – розум), відзначає, що без знань немає вмінь, а вміє той, хто не тільки знає, а й може застосувати свої знання на практиці, користуватися ними у змінювальних ситуаціях. Тому автор вважає, що вміння можна сприймати як прояв знань у людини в дії. Умілість людини в тій чи іншій галузі діяльності характеризується передусім тим, як знання людини скеровують її дії, забезпечують їх досконалість і продуктивність. Загальні знання, на думку Г. Костюка, стають компонентами здібностей, входять до складу вміння людини діяти, оперувати ними при розв’язанні нових задач [3, с. 318].

В. Михайлівський зазначає, що вміння – це знання, що перетворилися в способи складних та інших дій. Причому до них дослідник відносить як навчальні вміння (слухати, аналізувати, записувати основне, стежити за наочними та іншими засобами демонстрації тощо), так і технічні вміння (керувати технікою, стежити за її правильним функціонуванням і т. ін.) [5, с. 70].

Науковець підкреслює, що уміння та навички знаходяться у тісному зв’язку із знаннями. Адже вміння – це володіння засобами (прийомами, діями) застосування знань, які засвоюються на практиці. Наприклад, уміння вирішувати задачі по математиці пов’язано з оволодінням таких прийомів, як: аналіз умови задачі; порівняння цієї умови зі знаннями, які вже засвоєні; знаходження засобів рішення задачі на основі тих чи інших елементів цих знань; практичні дії рішення цієї задачі та нарешті перевірка правильності результатів. У даному випадку навички розглядаються як складові частини уміння, як автоматизовані дії, які доведені до найвищої ступені досконалості [10, с. 86].

Інші науковці (О. Волочай, Л. Димитрова, Л. Єрмакова, Л. Ілюхіна) визначають, що уміння – це володіння засобами (прийомами, діями) застосування знань, які засвоюються на практиці. У даному випадку ключовим є саме застосування знань. Формування знань, умінь, навичок залежать від здібностей людини. Під здібностями розуміють психічні властивості особистості, що розвиваються у процесі навчання та виступають, з одного боку, результатом її активної учбово-пізнавальної діяльності, а з іншого –

обумовлюють високу ступінь легкості, швидкості та успішності оволодіння та виконання цієї діяльності [2, с. 10].

Деякі науковці стверджують, що виконання різноманітних вправ, самостійних робіт сприяє виробленню і закріпленню необхідних умінь і навичок, а уміння, в свою чергу, завжди пов'язані зі знаннями. Вони підкреслюють, що уміння – це знання в дії, а навичка – автоматизований компонент уміння [6, с. 121].

Відповідно до поглядів прихильників другого підходу, вміння визначається як здатність особистості ефективно виконувати певну діяльність. Так, Г. Селивко вважає, що вміння – це здатність особистості ефективно виконувати саме певну діяльність на основі наявних знань у змінених або нових умовах. Причому остання вимога є дуже динамічною в сучасному житті людини. Уміння дослідник характеризує, насамперед, як здатність за допомогою знань осмислювати наявну інформацію, щоб скласти план подальшої діяльності, і, таким чином, раціоналізувати зусилля та час особистості. Воно потрібно і для того, щоб регулювати і контролювати весь процес діяльності, при цьому уміння включає й використовує навички особистості [8, с. 9].

Ю. Фокін розглядає уміння як рівень засвоєння складної дії або діяльності, що дозволяє індивіду здійснювати її свідомо і з необхідним рівнем якості. Саме на якісному відношенні особистості до діяльності акцентує увагу автор [9, с. 75].

Зокрема, Н. Лошкарьова визначає, що вміння – це здатність виконувати дії, які були набуті у результаті навчання або життєвого досвіду. [4, с. 4].

Третій підхід до визначення поняття «вміння» розглядається як проміжний етап на шляху у формуванні навичок. Прибічники цього підходу вважають, що якісні уміння, які накопичуються під час навчального процесу, трансформуються у навички.

Метою будь-якого навчального предмету є засвоєння особами, що навчаються, системи знань, та оволодіння певними уміннями та навичками. Проте дотепер немає чіткого визначення щодо співвідношення між поняттями

«уміння» та «навички». Більшість психологів та педагогів (С. Рубінштейн, Л. Крившенко та інші) вважають, що уміння – більш висока психологічна категорія, ніж навички. Деякі педагоги дотримуються точки зору про уміння як можливості здійснювати на професійному рівні будь-яку діяльність, при цьому уміння формуються на базі декількох навичок, які характеризують ступінь оволодіння діями. Тому в навчальному процесі базовими є навички, і лише за ними знаходяться уміння. Але існує інша точка зору. Вона полягає у тому, що під уміннями педагоги розуміють можливість здійснювати будь-яку дію чи операцію. І в цьому процесі основним вони вважають саме уміння, а потім вже навички, які розглядаються як найбільш удосконалена стадія оволодіння діями.

Відомий психолог С. Рубінштейн писав, що уміння – це проміжний етап оволодіння новим засобом дії, який заснований на будь-якому знанні і відповідним правильному використанню знання у процесі вирішення задач, але який ще не досяг рівня навички. Уміння звичайно співвідносять з рівнем, який виражається на початковому етапі у формі засвоєного знання, яке зрозуміло особами, що навчаються та може бути відтворено ними [7, с. 553-554].

Вміння як здатність здійснювати деякі операції, опираючись на правила розглядають М. Вайндорф-Сисоєва та Л. Крившенко. Це можна розуміти і так, що вміння – це володіння засобами застосування знань на практиці. Автори вважають, що вміння дозволяють сформувати навички, як автоматизовані компоненти свідомої діяльності. Іншими словами, навички – це уміння, яке доведене до автоматизму, до високої ступені досконалості. Уміння утворюються у результаті систематичного та наполегливого виконання вправ. Тому цілком закономірно, що для утворення навичок особам, що навчаються, потрібні багаторазові повторення [1, с. 57].

Висновки дослідження і перспективи подальших досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про різнобічність підходів щодо трактування поняття «вміння». Однак за його результатами можна зробити висновок, що на наш погляд під час дослідження проблеми формування в особистості різних видів умінь доцільно враховувати думки прихильників всіх трьох виокремлених підходів до визначення поняття «вміння». Але важливо

відзначити, що виокремлення виділених підходів до визначення суті понять «вміння» є достатньо умовним. Адже вони тісно пов'язані між собою. У подальшій дослідній роботі планується проаналізувати висвітлення інших аспектів проблеми формування вмінь у другій половині ХХ століття.

Література

1. Вайндорф-Сысоева М.Е. Педагогика / М.Е. Вайндорф-Сысоева, Л.П. Крившенко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт-Издат, 2005. – 239 с.
2. Волочай А.В. Педагогика для студентов вузов / [А.В. Волочай, Л.В. Димитрова, Л.И. Ермакова, Л.В. Илюхина]. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 160 с.
3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. Костюк; під ред. Л.М. Проколієнко. – К. : Рад. шк., 1989. – 608 с.
4. Лошкарева Н.А. Формирование системы общих учебных умений и навыков школьников : Методические рекомендации для ФПК директоров и завучей школ / Н.А. Лошкарева. – М. : МГПИ им. В.И. Ленина, 1981. – 88 с.
5. Михайловский В.А. Педагогика высшей школы : учеб. пособие / В.А. Михайловский. – Харьков : ХГУ, 1991. – 187 с.
6. Основы вузовской педагогики. Учебное пособие / Ред. И.С. Яворовская. – Ленинградский ун-т, 1972. – 311 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1946. – 720 с.
8. Селивко Г.К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Г.К. Селивко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
9. Фокин Ю.Г. Теория и технология обучения : деятельностный подход : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю.Г. Фокин. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 240 с.
10. Харламов И.Ф. Педагогика / И.Ф. Харламов. – М. : Гардарики, 1999. – 520 с.
11. Компетентностный подход в образовании // http://letopisi.ru/index.php/Компетентностный_подход_в_образовании